

♦♦♦ ERDŐ PÉTER

## A szinodalitás mint a teokrácia egyik megjelenési formája az Egyház alkotmányában\*

### I. A PROBLÉMA

Az újkorban, de az egyházi, teológiai összefüggésen kívül, szélesebb körökben szokás volt és ma is szokás arról beszélni, hogy a Katolikus Egyház, az Apostoli Szentszék vagy akár a Pápai Állam, illetve ma a Vatikánvárosi Állam államformáját tekintve *abszolút monarchia*.<sup>1</sup> Hogy az Egyházra magára az államforma fogalma kevésbé alkalmazható, ez az alábbiakból reményünk szerint kitűnik. Ezzel a kifejezéssel ugyanis az egyeduralkodótól vezetett állam olyan formáját jelölték, melyben az államfő (az uralkodó) hatalmát nem korlátozzák „írott törvények, törvényhozás vagy szokások”.<sup>2</sup>

A Wikipedia – amely ha tudományos ismeretforrásnak nem is, de a közfelfogás kifejezőjének és befolyásolójának joggal tekinthető – a jelenlegi abszolút monarchiák felsorolásában a 2010-es években Brunei, Szaúd-Arábia, Svázföld, Katar és Omán mellett a Vatikánt is említi.<sup>3</sup> A Vatikánról megjegyzi, hogy az „teokratikus pilléreken áll”.

A *Magyar Katolikus Lexikon* szerint – amely a kifejezést csak a 16–18. században kialakult átmeneti kormányzati formákra alkalmazza – az uralko-

\* Elhangzott a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Karán „Szinodalitás az Egyház életében és missziójában” címmel rendezett Teológiai Tanári Konferencián, 2022. jan. 20-án.

<sup>1</sup> A régebbi szerzők néha a Katolikus Egyházat minősítették abszolút monarchiának. Vö. pl. CAPPELLO, Felice M., *Summa iuris publici ecclesiastici ad normam Codicis Iuris Canonici et recentiorum S. Sedis documentorum concinnata* (Romae, Pontificia Università Gregoriana, 1954<sup>6</sup>) 294, nr. 362: „forma regiminis Ecclesiae, ceteris exclusis, est *monarchia* et quidem *absoluta*”. Ezzel már Alfredo Ottaviani sem értett teljesen egyet, hiszen a monarchikus elvet a püspökség alkotmányos szerepe egészíti ki, vö. OTTAVIANI, Alfredo, *Institutiones iuris publici ecclesiastici I* (Typis Polyglottis Vaticanis, 1947<sup>3</sup>) 400, nr. 212: „Equidem ut absolutam dicamus ecclesiasticam monarchiam oportet ut rationem non habeamus illius plane singularis et Ecclesiae proprii instituti iuridici quod est »*Episcopatus*«.”

<sup>2</sup> [https://hu.wikipedia.org/wiki/Abszol%C3%BAt\\_monarchia](https://hu.wikipedia.org/wiki/Abszol%C3%BAt_monarchia) (2022.01.17.).

<sup>3</sup> Uo.

dónak csak a rendektől (de nem mondjuk a természetjogtól) kellett magát függetlenítenie ahhoz, hogy abszolút monarchiáról lehessen beszélni.<sup>4</sup>

Kissé távolabb álló, külső szemlélőként a *Magyar Nagylexikon*<sup>5</sup> a Vatikánt teokratikus monarchiának nevezi. Ellenkezik-e a teokrácia, az állam működésében is megnyilvánuló istenuralom eszméje egy monarchia abszolút jellegével? Ez természetesen attól függ, hogy a teokráciának milyen formájával állunk szemben. Olyan kultúrákban, ahol az uralkodó személyét istennek minősítik, a monarchia teokratikus és a szó legszorosabb értelmében véve abszolút jellege egybeesik.

A kereszténységben, a Katolikus Egyházban és így a Vatikán Államban azonban ilyenről szó sem lehet. Hiszen Krisztus nem egy mai földi ember személyében jár közöttünk, hanem második eljövételét várjuk az idők végén. Ezt az Apostoli hitvallás így fejezi ki: „Fölment a mennybe, ott ül a mindenható Atyaisten jobbján; onnan jön el ítélni élőket és holtakat.”

A római pápáról a hatályos *Codex Iuris Canonici* (CIC) azt írja, hogy ő „a püspökök testületének feje [...], akiben tartósan jelen van az a tisztség, amelyet az Úr sajátosan Péternek adott meg, aki az első az apostolok között; ez a tisztség utódaira is átszáll. Ez a püspök Krisztus helytartója és ezen a földön az egész egyház pástora; tehát hivatalánál fogva legfőbb, teljes, közvetlen és egyetemes rendes hatalma van az egyházban, és ezt a hatalmát mindig szabadon gyakorolhatja” (331. k.). Megjegyzi azonban a CIC, hogy a pápát „legfőbb pásztori tisztségének gyakorlása során a többi püspökkel, sőt az egész egyházzal is mindig közösség [communio] fűzi egybe”, de joga van „az egyház szükségleteinek megfelelően meghatározni azt az akár személyes, akár testületi módot, ahogyan ezt a feladatot gyakorolja” (333. k. 2. §). A pápát ennek a feladatnak a gyakorlásában segítik a püspökök és más személyek. Ezt különböző intézményes formákban teszik. Közülük az egyik a püspöki szinódus (334. k.).

A történelem során sokan vizsgálták, hogy az Egyházban itt, a földön érvényesülő teokrácia vagy pontosabban krisztokrácia milyen intézményes formában működik, és ez mennyiben különbözteti meg a pápa helyzetét egy szűkebb, politikai értelemben vett abszolút uralkodó helyzetétől.

Az egyik tényező, ami kizárja az önkényuralom módjára felfogott abszolút monarchiát, az a tény, hogy a pápai hivatal teológiai megalapozása szerint Szent Péter pozíciójának folytatása a püspökök testületén belül.<sup>6</sup> Esze-

<sup>4</sup> MEZEY Barna, *Abszolút monarchia*, in *Magyar Katolikus Lexikon I* (Budapest, SZIT, 1993) 31–32.

<sup>5</sup> *Magyar Nagylexikon XVIII* (Budapest, Magyar Nagylexikon Kiadó Rt., 2004) 279.

<sup>6</sup> Vö. pl. ERDŐ, Péter, *Il fatto teologico del primato del Romano Pontefice nel diritto canonico vigente (con speciale riguardo al can. 331 CIC)*, in *Periodica de re canonica* (2009) 619–642. Magyarul: Uő., *A pápai primátus elvének kifejeződése a hatályos kánonjogban (különös tekintettel a CIC 331. kánonjára)*, in *Teológia* (2009) 125–135.

rint a pápa „Krisztus helytartója”, vicarius Christi.<sup>7</sup> Már Szent Cyprianus szól erről a szerepről,<sup>8</sup> de a címet a nyugati egyház szóhasználata egyértelműen csak a 11. századtól tartja fenn Róma püspökének oly módon, hogy az III. Ince pápa korától a pápa állandó címévé válik.<sup>9</sup> Mindenesetre a vikáriusi jelleg megkívánja, hogy a „helytartó” annak utasítása és szándéka szerint járjon el, akit képvisel.

Egy másik, egyetemesebb teokratikus elv, amely a pápa helyzetét az abszolút uralkodókétól megkülönbözteti, az „*isteni jog*” *hatályossága* az Egyházon belül akkor is, ha annak alapvető rendelkezéseit semmilyen egyházi törvényhozó nem foglalja emberi jogszabályba, és nem is hirdeti ki.<sup>10</sup> Ennek ellenkezőjét csak mereven pozitivisták szerzők vallották.<sup>11</sup> Ugyanakkor már a 20. század elejének klasszikus egyházi jogi szerzői arra utalnak, hogy az isteni jog és a kánonjog két egymástól elválaszthatatlan rendszer (jogrend), viszonyukban pedig a természetes isteni jog és a kinyilatkoztatásban foglalt tételes isteni jog egyes formáinak differenciált hatását kell szem előtt tartani.<sup>12</sup> Más, kortárs szerzők inkább azt a szempontot világítják meg, hogy az isteni jog a kánonjogban a normatív utalások (pl. állami jogra) korlátozásának technikai alapja.<sup>13</sup> Carlos José Errázuriz – meggyőző módon – azt javasolja, hogy ne annyira isteni és emberi jogról beszéljünk a kánonjogban, mint inkább a jog isteni és emberi összetevőiről.<sup>14</sup>

Az abszolút monarchia modelljének alkalmazhatatlanságát mutatja az Egyház alkotmányának egy másik teokratikus tényezője is, ez pedig a püs-

<sup>7</sup> Vö. MACCARRONE, Michele, *Vicarius Christi. Storia del titolo papale* (Roma, Facultas Theologica Pontificii Athenaei Lateranensis, 1952).

<sup>8</sup> CYPRIANUS, *Ep.* 63,14,3–4: *Obras de San Cipriano. Tratados. Carta. Edición bilingüe* (Biblioteca de Autores Cristianos 241) (ed. Julio Campos; Madrid, BAC, 1964) 610: „Quod si nec minima de mandatis dominicis licet soluere, quanto mais tam magna, tam grandia, tam ad ipsum dominicae passionis et nostrae redemptionis sacramentum pertinentia fas non est infringere aut in aliud quam quod diuinitus institutum sit humana traditione mutare? Nam si Christus Iesus Dominus et Deus noster ipse est summus sacerdos Dei patris et sacrificium patri se ipsum primus optulit et hoc fieri in sui commemoratione praecepit, utique ille sacerdos uice Christi uere fungitur qui id quod Christus fecit imitatur.”

<sup>9</sup> Vö. KEMPF, Friedrich, *Innozenz III.*, in *Lexikon für Theologie und Kirche* V (Hrsg. Josef Höfer – Karl Rahner; Freiburg im Breisgau, Herder, 1960) 687.

<sup>10</sup> Vö. pl. ERDŐ Péter, *Egyházjog* (Szent István Kézikönyvek 7) (Budapest, SZIT, 2014) nr. 13, 47–48, 52–53.

<sup>11</sup> A kanonizálást a hatályosságához szükségesnek tartja pl. DEL GIUDICE, Vincenzo, *Canonizatio*, in *Scritti giuridici in onore di Santi Romano IV* (Padova, CEDAM, 1939) 221–230, főként 226.

<sup>12</sup> Pl. WERNZ, Franz X., *Ius decretalium I* (Romae, Ex Typographia Polyglotta S.C. de Propaganda Fide, 1905<sup>2</sup>) 92–100, n. 79–87.

<sup>13</sup> Pl. MIÑAMBRES, Jesús, *Il diritto divino come limite al rinvio normativo nell'ordinamento canonico*, in *Ius diuinum. Atti del XIII Congresso Internazionale di Diritto Canonico (Venezia 17–21 settembre 2008)* (ed. Juan I. Arrieta; Venezia, Marcianum, 2010) 501–512.

<sup>14</sup> ERRÁZURIZ, Carlos J., *Il diritto e la giustizia nella Chiesa. Per una teoria fondamentale del diritto canonico* (Milano, Giuffrè, 2000) 223.

pöki *kollegialitás*. Ezt az elvet a II. Vatikáni Zsinat különlegesen is megvilágította. A püspökszentelés ugyanis nem csupán az egyházkormányzattól elvonatkoztatott „rendi hatalom”, a potestas ordinis közvetítője, hanem az „egyetlen szent hatalomban” (una sacra potestas) részesít, amelyhez valamilyen módon a kormányzati hatalom is hozzá tartozik. Ugyanakkor – épp a történelemből ismert konciliarizmus és episzkopalizmus csapdáját elkerülendő – maga a zsinat hangsúlyozta a *Lumen gentium*hoz fűzött előzetes magyarázó megjegyzésben, hogy a szentelésben kapott kormányzati hatalom ténylegesen csak kánoni küldetés alapján gyakorolható.<sup>15</sup>

Mindezen tényezőktől némileg eltér annak a teológiaiailag megalapozott jelenségnek a szerepe, melyet újabban *szinodalitás* néven említenek. Az alábbiakban azt vizsgáljuk, hogy a Nemzetközi Teológiai Bizottság 2018. március 2-án kiadott dokumentumában leírt szinodalitás milyen módon járul hozzá a teokratikus elv érvényesüléséhez az Egyház alkotmányában.

## II. A SZINODALITÁS ÉS A SZENTLÉLEK MŰKÖDÉSE

### 1. A szinodalitás fogalma

A szinodalitás csupán néhány évtizede használatos kifejezés az egyházi szaknyelvben. Jelentése is változik a keleti<sup>16</sup> és nyugati teológiai dokumentumokban, sőt egymástól eltérő jelentéseket hordoz az egyes szerzők írásában is.<sup>17</sup> Nem tévesztendő össze a *kollegialitással*, mely az Egyházban a

<sup>15</sup> CONCILIUM VATICANUM II, Constitutio dogmatica *Lumen gentium* (LG), Nota explicativa praevia, nr. 2.

<sup>16</sup> Vö. pl. MÜLLER, Ludger, *Synodale Leitungsorgane im Ostkirchenrecht*, in *Patriarchale und synodale Strukturen in den katholischen Ostkirchen* (Kirchenrechtliche Bibliothek 3) (Hrsg. Libero Gerosa – Sabine Demel – Peter Krämer – Ludger Müller; Münster, LIT, 2001) 141–168; *Einheit in Synodalität. Die offiziellen Dokumente der Orthodoxen Synode auf Kreta 18. bis 26. Juni 2016* (Hrsg. Barbara Hallensleben; Münster, Aschendorff, 2016); *Primacy and Synodality. Deepening Insights. Proceedings of the 23<sup>rd</sup> Congress of the Society for the Law of the Eastern Churches, Debrecen, September 3–8, 2017* (Kanon XXV) (ed. Péter Szabó; Nyíregyháza, St. Athanasius Theological Institute, 2019).

<sup>17</sup> Vö. WITSCH, Norbert, *Synodalität auf der Ebene der Diözese. Die Bestimmungen des universal-kirchlichen Rechts der Lateinischen Kirche* (Paderborn, Schöningh, 2004) 20–23. A szó különböző jelentéseiről lásd még: Uő, *Synodalität*, in *Lexikon für Kirchen- und Staatskirchenrecht III* (Hrsg. Axel von Campenhausen – Ilona Riedel-Spangenberg – Reinhold Sebott; Paderborn, Schöningh, 2004) 642–644; GEROSA, Libero, *Rechtstheologische Grundlagen der Synodalität in der Kirche. Einleitende Erwägungen*, in *Iuri Canonico Promovendo. Festschrift für Heribert Schmitz zum 65. Geburtstag* (Hrsg. Winfried Aymans – Karl Th. Geringer; Regensburg, Pustet, 1994) 35–55; *La synodalité. La participation au gouvernement dans l'Église. Actes du VII<sup>e</sup> Congrès International de Droit Canonique. Paris, Unesco, 21–28 septembre 1990* (L'Année Canonique, hors série, I–II) (Paris, Société Internationale de Droit Canonique et de Législations Religieuses Comparées, 1992); SANTOS, Manoel A., *Sinodalidad*, in *Diccionario General de De-*

püspökök testületére vonatkozik, amely fejével, a pápával együtt az Egyház legfőbb hatóságát alkotja a II. Vatikáni Zsinat okmányai<sup>18</sup> és a hatályos kánonjog<sup>19</sup> szerint. Újabban hangsúlyt kapott az a tény is, hogy a szinodalitás nem azonos a „demokráciával”, hanem az Egyházon belül sajátos teológiai jelentéssel rendelkezik. A szakirodalom a szinodalitás három fő jelentését különbözteti meg. Az első egybeesik a püspöki kollegialitással, a második *a papok és hívek közreműködésének intézményes formáira vonatkozik a püspök pásztori szolgálatának gyakorlásában*, a harmadik pedig olyan szervezési alapelv, mely a hierarchikus elv ellentéte. Az Egyház vonatkozásában e három jelentés közül csak a második alkalmazható sajátos értelemben.<sup>20</sup> Mint fentebb említettük, Ferenc pápa bátorításai alapján<sup>21</sup> a Nemzetközi Teológiai Bizottság dokumentumot<sup>22</sup> adott ki ennek az új fogalomnak a történeti és teológiai vonatkozásairól megvilágítva, hogy ez az Egyház olyan szerkezeti valóságát fejezi ki, mely a kezdetektől fogva jelen van.<sup>23</sup>

Az apostolok testületén és a püspökök hivatalának testületi jellegén túl nagy figyelmet szokás szentelni annak, hogy az Egyház mint a Jézus Krisztusban Istennel kötött új szövetség népe feladatul kapta Krisztus küldetésének folytatását a történelemben. Ez a küldetés pedig – összhangban Izrael népének messiási várakozásaival, akik várták a Prófétaát, a Főpapot és a Dávidtól származó királyt – hármas valóságként jelenik meg az Újszövetségben és a hagyományban: úgy áll előttünk, mint tanítói, megszentelői és pásztori vagy kormányzói küldetés. Az egész Egyház – minden hívő a maga állapotának megfelelően – részesedik ebben a hármas küldetésben.<sup>24</sup>

*recho Canónico I–VII* (ed. Javier Otaduy – Antonio Viana – Joaquín Sedano; Cizur Menor, Universidad de Navarra, 2012; a továbbiakban: DGDC), VII, 341–345.

<sup>18</sup> Különösen: LG 22. Vö. BETTI, Umberto, *La dottrina sull'episcopato del Concilio Vaticano II. Il capitolo III della Costituzione dogmatica Lumen gentium* (Spicilegium Pontificii Athenaei Antoniani 25) (Roma, Antonianum, 1984) 388–389; PHILIPS, Gérard, *La Chiesa e il suo mistero nel Concilio Vaticano II. Storia, testo e commento alla Costituzione Lumen gentium* (Milano, Jaca Book, 1975, 1989) 197–269.

<sup>19</sup> CIC 330–341. k.; CCEO 42–54. k.

<sup>20</sup> Vö. WITSCH 20–23.

<sup>21</sup> Pl. FRANCISCUS, *Adhortatio apostolica Evangelii gaudium*, 2013. nov. 24., n. 119, in AAS (2013) 1069–1070; UÓ, *Discorso in occasione del cinquantesimo anniversario dell'istituzione del Sinodo dei Vescovi*, 2015. okt. 17., in AAS (2015) 1138–1144, különösen 1141–1144.

<sup>22</sup> COMMISSIONE TEOLOGICA INTERNAZIONALE, *La sinodalità nella vita e nella missione della Chiesa*, 2018. márc. 2. (Città del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana, 2018).

<sup>23</sup> Vö. pl. Karl-Heinz Menke 2018. május 26-i interjúját (Domradio/Vatican News). A szerző hangsúlyozza, hogy az igazságról nem lehet pusztán többségi szavazással dönten. Az Igazság maga Krisztus, aki különleges megbízást adott apostolainak, akik azt továbbadták utódaiknak.

<sup>24</sup> LG 32; vö. CIC 204. k. 1. §. A zsinatnak a hármas küldetésről (tria munera) vallott felfogása döntően befolyásolta a CIC átdolgozását; vö. *Communicationes* (1969) 102–104; SCHMITZ, Heribert, *Reform des kirchlichen Gesetzbuches Codex Iuris Canonici 1963–1978* (Canonistica 1) (Trier, Paulinus, 1979) 37; SCHICK, Ludwig, *Das dreifache Amt Christi und der Kirche. Zur Entstehung und Entwicklung der Trilogien* (Frankfurt, Peter Lang, 1982); FERNÁNDEZ, Aurelio,

Mindhárom funkcióra érvényes a megfigyelés, hogy Krisztus és az egész Egyház cselekszik bennük, de az egyes tagok igen különböző módon veszik ki részüket belőlük. Ez a különbség szentségileg megalapozott állapotuk eltérő voltára vezethető vissza.<sup>25</sup> Feltűnő továbbá, hogy az első évszázadok keresztény szövegei sokkal többet foglalkoznak az apostoloknak, majd a püspököknek mint Krisztus képviselőinek és valamiképpen az ő megbízottainak a küldetésével, mint a hívők közös feladatával.<sup>26</sup> Már a legkorábbi időkben kirajzolódott egy bizonyos egyensúly a karizma és az intézmény között. A karizmák az Egyház nélkül éppolyan összefüggéstelennek és kockázatosnak tündek, mint a hivatali funkciók a Lélek nélkül.<sup>27</sup> Nem volt tehát kibékíthetetlen feszültség a karizma és az intézmény között. Egy intézmény kormányzásának feladata ugyanis szolgálatot jelent, és így maga is karizma. Ezért a próféták hitelességét is a közösségeknek és felelős vezetőiknek kellett megítélniük.<sup>28</sup>

## 2. A szinodalitás mint a „*sensus fidei fidelium*” vagy a „*consensus totius Ecclesiae*” megismerésének eszköze

A fent leírt teológiai meggyőződés alapján, mely Krisztus hármasküldetésének folytatását az egész Egyház feladatának tekinti, a hívők hitérzéke és az egész Egyház egyetértése valamilyen hitbeli vagy erkölcsi kérdésben ősi idők óta hitbeli ismeretforrásnak (*locus theologicus*) számított. Az egyetemes Egyházra vonatkozó Szent Ágoston-i mondás, amely szerint a „földkeresség biztosan ítél” (*securus iudicat orbis terrarum*),<sup>29</sup> volt az a legfőbb gondolat, amely Szent John Henry Newmant a katolikus hit elfogadására vezette, amint ezt *Apologia Pro Vita Sua* című, 1864-ben írt művében<sup>30</sup> részletesen elbeszéli. Az Egyház mint átfogó egységként élő és lélegző Krisztus-test hordozója az igaz tanításnak és a kegyelmeknek.

*Munera Christi et Munera Ecclesiae. Historia de una teoría* (Pamplona, Universidad de Navarra, 1982); Uő, *Munera Christi*, in DGDC V, 508–516.

<sup>25</sup> Vö. LG 10b: „Sacerdotium autem commune fidelium et sacerdotium ministeriale seu hierarchicum, licet essentia et non gradu tantum differant, ad invicem tamen ordinantur.”

<sup>26</sup> Lásd már: CLEMENS, *Ep. ad Corinth.* 44,3; IGNATIUS, *Ep. ad Magn.* 3,1–2; *Ep. ad Trall.* 3,1; *Ep. ad Ephes.* 5,3. Vö. pl. FORESTELL, J. Terence, *As Ministers of Christ. The Christological Dimension of Ministry in the New Testament. An exegetical and theological Study* (New York, Paulist Press, 1991); ERDŐ, Péter, *Le sacré dans la logique interne d'un système juridique. Les fondements théologiques du droit canonique* (Paris, L'Harmattan, 2009) 81–84, n. 79.

<sup>27</sup> Vö. BURTHAELL, James T., *From synagogue to church. Public services and offices in the earliest Christian communities* (Cambridge, Cambridge University Press, 1992) 344.

<sup>28</sup> Vö. 1Kor 14,29–30. ERDŐ Péter, *A presbíteri testület lelke. Adalékok a szinodalitás eszméjének fegyelmi és hittani előzményeihez*, in *Kánonjog* (2020) 7–18 = Uő., *Az Egyházjog lelke. Kánonjog a társadalomban és a hívő közösségekben* (Budapest, SZIT, 2021) 273–286, különösen 276.

<sup>29</sup> AUGUSTINUS, *Contra Epist. Parmen.* 3,24.

<sup>30</sup> Kiadása pl. Penguin Classics 1994.

Hasonló gondolat jelenik meg Szent Ágoston egy másik művében is, ahol a Szentírás egybehangzó tanításának fogalma kap jelentőséget.<sup>31</sup> A consensus ecclesiae az egyházi szóhasználatban az igaz hit egyik ismertető jele.<sup>32</sup>

Ennek a teológiai felfogásnak mély gyökerei vannak már az antik filozófiában is. A római jogban a consensus egy szerződés tartalmához való hozzájárulást jelentett.<sup>33</sup> Cicero több görög kifejezést is fordít ezzel a szóval, így a szümfónia, a szünkatatheszisz és a homonoia szavakat.<sup>34</sup> Cicero számára a consensus ominum populorum vagyis minden nép egyetértése valamiben, az igazság egyik ismertetőjegye.<sup>35</sup> Cicerónak ez a gondolata a hagyománynak ahhoz a vonalához tartozik, amely a népszerű görög filozófiának attól a gondolatától, hogy „minden ember nem tévedhet” Arisztotelészen és a sztoikusokon át egészen az amerikai pragmatistákig vezet.<sup>36</sup> Gondoljunk arra, hogy Arisztotelész a *Nikomakhoszi etikában* például azt írja: „Ami mindenki számára annak tűnik, arra mondjuk, hogy valóságos. Aki ezt a meggyőződést el akarja utasítani, az aligha tud majd meggyőzőbbet mondani.”<sup>37</sup> A sztoikusok számára pedig éppen az az igazságnak a természetből adott legfontosabb ismertetőjegye, hogy közös nézetként minden emberben megvan.<sup>38</sup> A consensus sajátos jelentésárnyalata a politikai programként szereplő harmónia. Ezt később, a középkor végén Nicolaus Cusanus inkább a concordantia szóval jelöli. A kifejezésnek ez az értelmezése főként a platóni államideál koinonia és harmónia fogalmára vezethető vissza.<sup>39</sup>

Arról, hogy a consensus totius ecclesiae teológiai valóságának milyen az intézményes működése, a CIC-ben a következőket olvassuk:

Isteni és katolikus hittel kell hinni mindazt, amit Isten leírt vagy áthagyományozott ígéje, vagyis az egyházra bízott egyetlen hitletétemény tartalmaz, és amit egyszersmind akár az egyház ünnepélyes, akár pedig rendes és egyetemes tanítóhivatala mint Istentől kinyilatkoztatott terjeszt elő; ez a rendes és egyetemes tanítóhivatal pedig abban nyilvánul meg, hogy valamit a krisztushívők a szent tanítóhivatal vezetése alatt

<sup>31</sup> AUGUSTINUS, *De consensu evangelistarum*: PL 34, 1042–1230.

<sup>32</sup> Ennek közismert megfogalmazását találjuk Lerinumi Vincénél: *Commonitorium primum* 2: PL 50, 640: „Id teneamus, quod ubique, quod semper, quod ab omnibus creditum est. Hoc est enim vere proprieque catholicum.”

<sup>33</sup> *Dig.* 2.14.1.1.1–2 (Ulpianus).

<sup>34</sup> Vö. SUHR, M., *Consensus omnium, consensus gentium*, in *Historisches Wörterbuch der Philosophie I* (Hrsg. Joachim Ritter; Basel, Schwabe, 1971) 1031.

<sup>35</sup> Vö. *Div.* I, 11; *Tsc.* I, 36.

<sup>36</sup> SUHR 1031.

<sup>37</sup> *Eth. Nic.* 1173a.

<sup>38</sup> Vö. Khrüszipposz: in *Stoicorum Veterum Fragmenta II* (ed. Hans von Arnim; Leipzig, B. G. Teubneri, 1903) 154, 29.

<sup>39</sup> SUHR 1032; ERDŐ Péter, *Az egyházi jog filozófiai megalapozása Nicolaus Cusanus műveiben* (disszertáció; Budapest, 1976) 55.

közösen elfogadnak; tehát mindenki köteles elkerülni minden olyan tanítást, ami ezekkel ellenkezik (750. k. 1. §).

Az ilyen igazságok valamelyikének a keresztség felvétele után való makacs tagadása vagy a róla való makacs kételkedés a 751. kánon szerint eretnekiségnek számít.

A rendes és egyetemes tanítóhivatal tehát abban nyilvánul meg, hogy „valamit a krisztushívők a szent tanítóhivatal vezetése alatt közösen elfogadnak”. Milyen formában történik ez az elfogadás, hogyan lehet meggyőződni meglétéről és tartalmáról?

### 3. *Vox populi vox Dei?*

A korai középkorban, így már Alcuinnál megtalálható a hivatkozás az ősi bölcsességre, amely szerint a nép szava Isten szava. Ez a közmondás azonban, melyet tévesen szoktak Izajás könyvének egy helyével összefüggésbe hozni (Iz 66,6), korántsem egyetemes teológiai igazság. A Biblia ismer olyan eseteket, amikor a nép vagy a nép többsége tévedésben van, vagy helytelen úton jár, és a próféták sokszor magányos hangjának kell Isten szavát, igazságát, üzenetét közvetítenie. Nem mondható tehát, hogy egy kijelentés attól válik igazsággá, hogy igen nagy sokaság (a nép, persze milyen értelemben és milyen módon körülhatárolt nép) így gondolja vagy így akarja. Különösen ma, amikor a közvélemény manipulálása, megtévesztése a legnagyobb méretekben lehetséges, világos, hogy az igazságnak vagy az isteni akaratnak ilyen fajta, pusztán szubjektív kritériuma nem lehet.

Talán hasznos szempontot adhat a kérdés megvilágításához az a mód, ahogyan Nicolaus Cusanus a consensus fogalmat politikai értelemben használja. Szerinte ez a lét harmonikus rendjének visszatükröződése lenne a társadalmi tudatban, és egyben a társadalmi rend szellemi alkotóereje is. Egy ember sem lehet olyan a távol a rendtől, hogy legalább jelképes hozzájárulás formájában ne tudná azt befogadni.<sup>40</sup> Cusanus ezt az ember kevert természetéből (*natura mixta*) vezeti le. Eszerint megvan az ontológiai alapja annak, hogy minden, ami az embert mint társadalmi rend érinti, a többség hozzájárulásával történjék.<sup>41</sup> Ebben az összefüggésben eleveníti fel a római jogból vett elvet: *quod omnes tangit, ab omnibus approbari debet*.<sup>42</sup> Csakhogy míg

<sup>40</sup> NICOLAUS CUSANUS, *De concordantia catholica* III, n. 275: NICOLAI DE CUSA, *Opera omnia XIV/3* (ed. Gerhard Kallen, Hamburgi, Meiner, 1959) 317: „Et sic naturalis quodam instinctu praesidentia sapientum et subiectio insipientum redacta ad concordiam existit per communes leges, quarum ipsi sapientes maxime auctores, conservatores et executores existunt, aliorum omnium ad hoc per voluntariam subiectionem concurrente assensu.”

<sup>41</sup> Uo. III, n. 276: idézett kiadás 318.

<sup>42</sup> Uo.; vö. *Cod.* 5.59.5.2; *VI* 5.13.29. Lásd még *Dig.* 8.3.11; vö. *Dig.* 8.3.1. Dynus Mugellanus, akinek a *Liber Sextus*ban található *Regulae iuris* kidolgozásában döntő szerepe volt, a kánoni



az eredeti római jogi összefüggésben ennek az elvnek magánjogi értelme volt, és például arra vonatkozott, hogy a közös tulajdonban lévő telken vízvezeték átvezetését az összes tulajdonosoknak engedélyezniük kell, addig Cusanus – a 12. század vége felé már kimutatható kánonjogi értelmezést<sup>43</sup> követve és továbbépítve – már közjogi, sőt politikai elvként hivatkozik erre a tételre. Ennek a consensusnak, mely szerinte az egység és ezáltal a helyes istenképiség biztosítója a társadalomban, lenne a kifejezője az említett jogelv.<sup>44</sup> Vajon a consensusnak szükséges megnyilvánulási formája-e a kifejezett választás, vagy elegendő, ha a „képviseltek” azáltal adják utólagos jóváhagyásukat, hogy nem láznak fel? Maga Cusanus mindkét értelmezést magáévá teszi, mintegy ingadozik a kettő között. De – mint láttuk – már *Concordantia catholica* című korai művében is találunk példát a második, monarchikus értelmezésre.<sup>45</sup> A királyi hatalomról pedig hangsúlyozza, hogy a királynak nem szabad magát a törvényektől mentesnek gondolnia, mivel, ha a törvény igazságos, akkor kötelezi magát a királyt is, aki alá van rendelve az igazságosságnak.<sup>46</sup> Nem látszik azonban kibékíthetetlennek az ellentét a pozitív elfogadásban megnyilvánuló egyetértés és a passzív consensus között. A consensus ugyanis a társadalom harmonikus egységének biztosítója, ezért mindig az a megfelelő értelmezése, amely ezt az adott helyzetben lehetővé teszi. Ezért áll át maga Cusanus is a Bázeli Zsinat 1437. május 5-i ülésén a pápa táborába a conciliaristák csoportját elhagyva. Úgy látja ugyanis, hogy a zsinat megszűnt a consensus omnium letéteményese lenni. Ez a fajta egyetértés tehát különböző helyzetekben különböző fokú, intenzitású és terjedelmű társadalmi összhangot jelent.<sup>47</sup>

Amikor ma a teológiában a legitim pluralizmus nagyobb körre terjed ki, mint néhány évtizeddel ezelőtt, nyilvánvalóan az egyházi jogra hárul a feladat, hogy az intézményes szabályozást mindig a társadalmi hihetőségi rendszereknek megfelelő szinten tartsa s elméletileg így is indokolja: ott biztosítsa a nem központilag intézményesített tevékenység lehetőségét, ahol olyan tényleges szemléletbeli eltérések vannak, melyek egyaránt összeegyeztethetők a keresztény hitbeli ortodoxiával.<sup>48</sup>

---

jogelvet még a római jogi forráshelyek fényében értelmezte, vö. DYNUS DE MUXELLO, *Tractatus de regulis iuris* (Venetiis, 1572) f. 98r-v, ad Reg. 29. Vö. még LANDAU, Peter, *The Origin of the Regula Iuris Quod omnes tangit in the Anglo-Norman School of Canon Law during the Twelfth Century*, in *Bulletin of Medieval Canon Law* 32 (2015) 19–35, főként 20–23 és 34–35.

<sup>43</sup> Vö. LANDAU 22.

<sup>44</sup> Vö. ERDŐ, *Az egyházi jog filozófiai megalapozása...* 57.

<sup>45</sup> Vö. pl. III, n. 282–283: idézett kiadás 320–322.

<sup>46</sup> Uo. III, n. 375: idézett kiadás 374: „Non debet se solum legibus aestimare rex, quia, si lex iusta est, tunc ligat et non aliter, quare et ipsum regem, qui iustitiae subest.”

<sup>47</sup> Vö. ERDŐ, *Az egyházi jog filozófiai megalapozása...* 57b.

<sup>48</sup> Uo. 58.

A társadalom és az Egyház egységét így – Cusanus szerint – a consensusnak megfelelő intézményesítésből fakadó rend, harmónia alapozza meg.

Az ókori társadalomszemléletben elterjedt organikus felfogás szerint a társadalom olyan, mint egy élő szervezet. Szent Pál ezt emeli teológiai szintre, amikor az Egyházzal mint Krisztus testéről beszél (vö. Róm 12,5; 1Kor 10,17; Ef 4,12 stb.). A Szentlélek pedig élteit és irányítja az egész Egyházat. Tehát a consensusnak és az intézményes működésnek a formái a Szentlélek vezetését kell, hogy kifejezzék.

Figyelemre méltó, hogy Ferenc pápa a Püspöki Szinódus intézményének ötvenedik évfordulója alkalmából mondott beszédében 2015. október 17-én úgy fogalmazott: „A szinódusi út a nép meghallgatásával kezdődik, »amely szintén részesedik Krisztus prófétai funkciójában« a szerint az első évezred Egyháza számára kedves elv szerint, hogy »ami mindenkit érint, azt mindenkinek meg kell tárgyalnia.«<sup>49</sup> A megfogalmazás eltér a római joghoz közelebbről kapcsolódó nagy kánonjogi gyűjtemény, a *Liber Sextus* formulájától, amely szerint az ilyen ügyeket mindenkinek jóvá kell hagynia (approbari),<sup>50</sup> nem csupán tárgyalnia kell róluk. Ez utóbbi fogalmazás azonban a jogügyletek világából ered. A pápa által használt általánosabb kifejezés viszont a világi krisztushívők szerepére vonatkozik az Egyházon belül. Ugyanakkor ez a forma sem idegen a kánonjogi hagyománytól. Hiszen éppen a 12. század végén, amikor az egyházi szerzők kezdik ezt az elvet közjogi értelemben használni, Huguccio, aki ezt a mondást olykor jóváhagyást előíró értelemben (approbari) is idézi, már ráérez a szavak politikai horderejére, és a *Decretum Gratiani* egy helyét magyarázva a kifejezett jóváhagyást nem kívánó, tágabb megfogalmazást (tractari debet) alkalmazza.<sup>51</sup>

### III. KÖVETKEZTETÉS

A fentiekben azt látjuk, hogy az összes hívők részvételének az Egyház intézményes és egyben kegyelmi működésében számos formája lehetséges, amelyek a történelmi, tudati és lélektani helyzeteknek megfelelően dinamikusan változnak. Amikor az összes krisztushívők, választott képviselőik, egyes

<sup>49</sup> FRANCISCUS, *Discorso in occasione del cinquantesimo anniversario dell'istituzione del Sinodo dei Vescovi*, 2015. okt. 17., in AAS (2015) 1138–1144, itt: 1140–1141: „Il cammino sinodale inizia ascoltando il Popolo, che »pure partecipa alla funzione profetica di Cristo«, secondo un principio caro alla Chiesa del primo millennio: »Quod omnes tangit ab omnibus tractari debet.«”

<sup>50</sup> VI 5.13.29. Ezt követi a hatályos CIC is, 119. k. 3<sup>o</sup>: „quod autem omnes uti singulos tangit, ab omnibus approbari debet.”

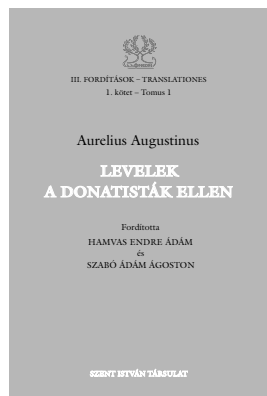
<sup>51</sup> HUGUCCIO, *Summa*, in D.96 c.4 v. *omnium communis*; kézirat: München, Staatsbibliothek Clm 10247, f. 96rb: „et est arg. quod omnes tangit, ab omnibus debet tractari et approbari arg. di. lxxvi. c.i [D.66 c.1]”. Vö. LANDAU 32 és 35.

csoportjaik vagy olyan személyiségek, akik sokak egyetértését vívják ki, kifejezik véleményüket bizonyos kérdésekben, akkor gyakran, de nem szükségképpen minden esetben az Egyházat irányító isteni szándék és kegyelem működik. Ezért a teokráciának vagy krisztokráciának az Egyházban nem csupán formálisan meghatározott intézményes működések szereznek érvényt, hanem számos más jelenség is, amelyek néha a közös imádság, máskor a közös tanácskozás, esetenként bizonyos kérdésekben a közös beleegyezés formáját ölthetik. Az apostolok utódainak a szentelésben kapott karizmája, hogy mérlegeljék ezen megnyilvánulások alkalmas formáit és teológiai értékét.

Aurelius Augustinus

## LEVELEK A DONATISTÁK ELLEN

A kötet Szent Ágoston három levelét adja közre latinul és magyar fordításban Hamvas Endre Ádám és Szabó Ádám Ágoston tolmácsolásában. A levelek a hippói püspöknek a donatizmus ellen vívott küzdelmeibe nyújtanak betekintést. Annak ellenére, hogy ez a harc a nagy egyház-



atya sok idejét és energiáját kötötte le, a donatizmus általában véve mégis kevésbé ismert, mint Augustinus más ellenfelei, például a manicheusok vagy a pelagiánusok. Azért érdemel figyelmet Augustinus munkásságának ezen része, mert általa új szemszögből lehet megismerni a hippói püspök alakját: a donatizmus elleni írásokban egy gyakorló egyházi vezető mutatkozik meg, aki mindenekelőtt a rábízott közösség érdekeit védi, és nagyon is közvetlen, az egyház napi életét érintő problémákkal szembesül, amelyek megoldásához elsősorban szervezőkészségre, politikai éleslátásra és a szónokként elsajátított meggyőzőési módszerekre van szükség.

376 oldal, keménytáblás. Ára: 4400 Ft

## CLIO BŰVÖLETÉBEN

*Válogatott tanulmányok*

*Pandula Attila 65. születésnapja alkalmából*

Pandula Attila fiatalkorától kezdve aktívan részt vesz a Katolikus Egyház életében, támogatja már a rendszerváltást megelőző nehéz idők óta. Hitvalló katolikus tudós, aki korszerű publikációival, előadásaival jelentős részt vállal az egyháztörténet-írásban is. A vaskos tisztelgő kötet sokféle tudomány művelőinek írásait tartalmazza. Ez nem meglepő, hiszen az ünnepeelt több évtizedes pályafutása során a legkülönbélebb témakörökben kutatott és publikált. Igen széleskörű ismeretekkel rendelkezik, legyen szó akár falerisztikáról, heraldikáról, genealógiáról, művészettörténetről stb. Ez a sokirányú érdeklődési kör tükröződik a kötet lapjain megjelent tanulmányokban.

814 oldal, keménytáblás. Ára: 7800 Ft



RENDELÉS:

Szent István Társulat Vevőszolgálati Iroda  
1364 Budapest, Pf. 277. • TELEFON: 318–6957  
szitkonyvek.hu